

ERDÉLY

ALAPÍTVÁ 1892-BEN

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület
– Kolozsvár 1891
Értesítője
Új sorozat, 2010/4.

Szerkesztők:

Tóthpál Tamás
(tothpaltamas@gmail.com)
Kovács Zsuzsa

Berettyó forrás és Valkó vára

Egyre szorosabb a kapcsolat a hazai és debreceni turisták között

A Berettyó forráshoz tettünk kalandtúrának is beillő kirándulást, majd a Valkó várát is meglátogattuk a Hajdú-Bihar megyei és nagyváradi turistabarátainkkal április 10-én. A kirándulás része az EKE és a debreceni turistaegyesület között kialakult szép reményű, viszonylag friss kapcsolatnak.

KOVÁCS DIÓSZEGI ZSUZSA

Ezen a kora tavaszi napon Kolozsvárról több mint negyvenen, Hajdú-Bihar megyéből pedig majdnem hetvenen keltek útra és még néhány nagyváradi EKE társ is csatlakozott a közös túra, no meg a Berettyó forrás kedvéért. Túránk fő célpontjához több irányból, több csoportban érkezünk. A Hajdúsági Vándorok csoportja a Nagyvárad–Kolozsvár főúton, a Királyhágó tövében, Buceán találkozott az egyik kolozsvári csoporttal, együtt indultak el a Fogadó-patak völgyén felfelé. Előbb a tőzike rétre érkeztek, szerencsájükre itt még láthattak, fotózhattak virágzó tő-

zikét, mely a hóvirágnál jóval nagyobb, bókóló harangocska formájú, kedves kora tavaszi virág. A szebbnél szebb tájakon haladó 20–22 km-es gyalogtúránk során kora délután érkeztek a csodálatos szépségű Berettyó forráshoz.

A mi csoportunk Tusztelken találkozott a Hajdú-Bihar megyei Természetbarát Szövetség Érmihályfalván, Margittán, Szilágynagyfalun keresztül érkező népes csoportjával és néhány nagyváradi EKE-társsal, onnan együtt, jóval kevesebb gyaloglással értük el a Berettyó forrást.

A Berettyó forrása Szilágy megye szegletében, Bihar, Ko-

lozs és Szilágy megye találkozási pontjának közelében van. A Körösök vízgyűjtőterületéhez tartozó Berettyó a Réz-hegység északkeleti részén ered, a 882 m magas Almácska-tető közelében. Itt a legrégebb kristályos palára, a perm-kori homokkő fölé mészkő üledett, melynek vízáteresztő, illetve víz által oldódó kőzeteinek köszönhetően jellegzetes karsztképződmények – dolinák, víznyelők, vízkitörések, barlangnyílások – alakultak ki. A folyó a kisebb források – Ökrös-, Toplica-, Tusza- és Ponor-patakok – egyesülése után Tusztelke község alatt kapja a Berettyó nevet. A Nagy-karsztforrástól tulajdonképpen fő ága, a Toplica indul. A föld alatti üregekben összegyűlt nagy mennyiségű víz hirtelen a felszínre tör, egy kőszikla tetejéről több ágra szakadva zúdul alá, kisebb vízesést alkotva. A kövek közt bukdácsolva vízének egy része rövid időre újból eltűnik, majd ismét felszínre tör, most már jóval vastagabb érben (hozama kb. 80 l/sec), és jóval magasabbról – egy meredek falú, mohával benőtt mésztufa domboról több mint tíz méteres, lenyűgözően szép vízeséssel zuhan alá sok-sok ágra szakadva.

A csodaszép vízesés közelében tartottuk a pihenőt, majd falatozás után elindultunk a Berettyó völgyén lefelé, a forrástól 5–6 km távolságra kiépített pizstrángosig. Vadregényes tájon keresztül vezetett utunk, mindkét oldalról számtalan kisebb-nagyobb erecske igyekezett a Berettyóba, szinte szemlátomást duzzasztva vizét egyre nagyobbra. A Berettyó Tusztelkétől Valkóváraljáig a Réz-hegység csillámpalába vágta be völgyét, a meredek hegyoldalak közé szoruló vízfolyásnak itt még gyors hegyi jellege van, számtalan szebbnél szebb vízesést hoz létre. Egy idő után a völgyben a hordalék felfogására, a vízbőség szabályozására épített betongátakat, néhol csak azok maradványait láthattuk. Úgy tűnik, a Berettyó nemigen szívleli a szabályozást, sok helyen a gát mellett tört utat magának és szeszélyesen kanyarogva követi a maga útját. Partját égerligetek és bükkösök kísérik. Az alig rügöző fák alatt virágzott a gólyahír, a martilapu és rengeteg foltos szalamandrárt is láttunk. Az idő nem volt túl kegyes hozzánk, egész nap borús, ködös idő volt, néha még az eső is szemerkélt, de ez nem igazán

VARADI ISTVÁN

Turisták a Valkói várban

zavart minket. Nagyobb gondot okozott a téli havazás következtében letört rengeteg faág, ami helyenként valósággal eltorlaszolta az amúgy is elég nehezen járható utat, igazi kalandtúra jellegét kölcsönözve kirándulásunknak. A pizstrángosnál találkoztunk azokkal a társainkkal, akik nem vállalkoztak a „kalandtúrára”, inkább busszal tettek meg eddig az utat. Itt megnéztük a pizstrángtenyészetet, néhányan vásároltak is egy finom vacsora reményében, majd folytattuk utunkat Alsóvalkón, Felsővalkón keresztül Valkóváraljára.

A falu szélén, a Berettyó és a Halastó patak által határolt sziklán, a Várhegyen áll Valkó vára, az egykori valkói uradalom központja. Az 1241–42-es tatárjárás idején elpusztult Kraszna várának szerepét vette át. A területet a tatárjárás után adományozta IV. Béla Geregye Pál országbírnak. A várat 1300 körül építették a Geregyék, 1311-ben már oklevélben szerepel. Nemsokára királyi birtokként említik, majd 1402-től a losonci Bánffy család tulajdona. A Bánffyak birtokában lévő várat 1665-ben a törökök foglalták el és rombolták le. A vár még megmaradt falait a helybeliek hordták szét, olyannyira, hogy ma már igen nehéz rekonstruálni eredeti állapotát.

A vár „meghódítására” induló csoportot bizarr látvány fogadta. A tavaly még jól járható szekérutat hatalmas kőhalom torlaszolta el. Az előőrs elindult járható utat keresni. Szerencsénkre – a robbantásra utaló nyomokat viselő, 15–20 m széles kőomlás után – újból kiértünk a már jól járható útra és innen már semmi akadály

nem volt a vár, illetve inkább várrom meghódításának. A megközelítően háromszög alaprajzú vár nyugati oldalán egy öregtorony tekintélyes maradványát láthattuk. Hasonló torony állhatott az északkeleti oldalon is, ahol most 10–12 m magas falmaradványokat találunk. A várfalakon kívül kettős vársánc húzódik. A vár romjait szemlélve Kőváry László sorai jutottak eszünkbe: „Mily és mennyi építményt akartak őseink reánk hagyni: azt a sok rom beszéli. De mit tehettek ők, ha az építészeti emléket, mit pár békés napon emeltek, a háborús évek eltörölték.” Mi is már csak annyit tehetünk, hogy felkeressük, megismerjük történelmünk színhelyeit, felidézük a hozzájuk fűződő eseményeket és nem hagyjuk őket véggépp feledésbe merülni.

Valkó várából leereszkedve elbúcsúztunk vendégeinktől, akiknek remélem, tetszett ez a kalandtúrának is beillő kirándulás, meg a csodálatos Berettyó forrás, a vadregényes tájon szeszélyesen kanyargó, kisebb-nagyobb zuhatagokat produkáló kis folyó, amely teljesen más, mint a folyószabályozáskor gátak közé szorított és új mederbe terelt, lassan hőmpölygő magyarországi szakasza.

A Gyalui-havasokban tett kirándulás, a debreceni XLVII. Természetbarát Hét és most a Berettyó forrásnál meg Valkó váránál tett túra mind egy-egy állomása a két egyesület között nemrég elkezdődött kapcsolatnak. Reméljük, sok szép közös túránk lesz még, legközelebb a gergyói vándortáborban, majd szeptemberben az Aranyos völgyében.

Föld napja EKE-módra

■ A Föld napját szokás szerint a Róka dombok alatt, a Csíszár patak melletti tisztáson ünnepelte az EKE kolozsvári szervezete. Rövid előadást tartott Tóthpál Tamás a kipusztulás fenyegette növényekről, Hints Miklós a globális felmelegedés vegyi vonatkozásairól. Nyerges Éva felolvasta Jablonovszky Elemér egykori kolozsvári EKE-elnöknek a védelemre szoruló csodabogyóról írt cikkét.

Szatmári Béla, az esemény fő szervezője a Föld napja tör-

ténetét ismertette, a környezetet befolyásoló különböző katasztrófák következményeiről beszélt.

Két fotótúra is zajlott: április 24-én Bagaméri Tibor vezetésével a Bükkbe, 25-én Vas Géza vezetésével a Sárdi rétre. A kerékpárosok Szilágyi András vezetésével a Gyalui-havasokba tett 90 km-es túrával „ünnepeltek” április 24-én.

Köszöntöttük tehát mi is a Földet. Kívánunk neki még nagyon hosszú, boldog életet.

(t. t.)

Föld-napi plakátok a tisztás fáján

Restitutio

■ Rovatunk célja egyesületünk hajdani hírlap-íróinak, avagy a turistatársadalom más nagyjainak ki nem adott, vagy másutt kiadott írásainak „visszaszolgáltatása” olvasóink felé az egyesület folyóiratában. Ezúttal Tulogdy János, az EKE

egykori titkára, alelnöke, turista osztályának elnöke, az *Erdély* folyóirat főszerkesztője *Kolozsvár környékének geomorfológiai kialakulása* című tanulmányából közlünk egy részletet, városunk környékének kevésbé ismert látványosságairól. Elhangzott az EME 1930. augusztus 28–30. között, Marosvásárhelyen rendezett vándorgyűlésén, megjelent az *Erdélyi Múzeum* 35. évfolyamának 10–12. számában.

Kolozsvár környékének geomorfológiai kialakulása

Karszt tünemény

A felületi formák kialakításában kisebb jelentősége van még a karszt tüneményeknek. Ezek a paleogénben előforduló, aránylag vékony és a felületen kis területen megtalálható mészkövekhez vannak kötve. E mészkövekben előforduló dolinák mind az igazi berogyásos, homorú lejtőjű dolinák. (...)

Dolinákat találunk a Bácsitorokban a Hosszúvölgyi erdőről lejtendő árok bal partján, ahol amint a völgy síkját elérjük, nagyon szép szabályos dolinát, a déli oldalon emelkedő magaslat aljában egész dolinasort találunk. (...)

Ilyen dolinasorozat van még a Szent János kút mellett a D. Signitoról levezető Crișan árka nevű helyen. Ezzel a karsztosodó mészkővel hozható összefüggésbe a Szent János kút, a mellette levő forrás, a volt lőtér melletti Erzsébet forrás vízbősége. Ugyanílyenek a Bácsitorok forrásai: a karszt hidrográfiai bázisáig lezállott karszt-források. Itt azonban az Angyalkút forrása veszélyben van, mivel mögötte kőbányát nyitottak, a bánya alján nedves időben fel is tűnik a karszt vízszintje. Ma már a kifolyása meg is szűnt, s ha a bányászat még pár méter mélységre halad, teljesen el fog tűnni. A legszebb dolinasorozat a Havasbükke kuesztán Szelicse község keleti végénél látható. (...)

Az ember mint morfológiai tényező

Végül a természeti erők alakító tényezőinek tárgyalása után nézzük, hogy az ember mennyire folyt be a felületi formák kialakításába. (...)

A kőbányák közül a mészkőbányák – Monostoron, Bácsitorokban, Hajtás völgy mellett, a Kányafő alatt, a Gorbó hegyen – nemcsak az elhordott nagy tö-

megű mészkő, de a keletkező hányók folytán is befolyásolják a térszíni formákat.

A Bácsitorokban úgy látszik, már a rómaiak fejtették a követ, amit az Orosz* által az Angyalkút melől leírt kovácsműhelyről lehet sejteni. Kavicsbányákból, a Honvéd utca végén, a szamosfalvi országút mellett, a Kerekdombon, rengeteg anyagot hordanak el. Ugyanígy a téglagyárak feltárásai-
ban: Kardosfalván, a Kajántói völgy nyílásánál jelentős változásokat okoznak a térszínen. A Tekintő 635 m magas csúcsán emelt, szabályos, messzire feltűnő kúp talán római limes jelző. (...)

Az őszember legelőször a Fellegvár tetején, esetleg az oldalon, a Szamos által kivájt első barlangokban telepedett meg. Azután tovább húzódtott és az egész fellegvári terasz-szigetet elfoglalta. Ezen ármentes terület folytatásában, a Gyalui havasok felé húzóódó erdő bőven szolgáltatott vadat, a Szamos hallal, vízzel látta el. Azután a csiszolt kőkör, bronzkor, vaskor embere a városi terasz védett magaslatán telepedett le.

A rómaiak a mai Óvár helyén építették Napocát, a népvándorlás után honfoglaló őseink ezen a helyen alapították Kolozsvárt, az erdőelvei hét vár egyikét. S hogy ez a nagyváros, Kolozsvár éppen ezen a helyen keletkezett, azt a geológiai vi-

Dolinasorozat a Hosszúvölgyi erdőben

szonyok, a földrajzi tényezők szabták meg. Ahol a Szamos-völgy legszűkebb része van (a Fellegvár és Házsongárd közt mintegy zárt, könnyen védhető területet alkot), s utána széles völgynyílás következik, ott alakult ki ez a város. Az Erdélyi medencéből a Szamos mentén vezet ki az országút. Az Aranyos völgyéből a feleki-hágón át itt lehet legkönnyebben a Szamos völgyébe bejutni.

A paleogén és neogén rétegek határán, az erdős hegyvidék és a búzakalászos dombvidék érintkezésénél – a városvonalon, ahol a két szomszéd terület lakói termékeiket kicserélik –, ott keletkezett Erdély legnagyobb jelentőségű városa – Kolozsvár.

* Orosz Endre (*Kolozsvár, 1871–1945, Kolozsvár) Tanár, helytörténész, régész, turista, az Erdély szerkesztője*

TÓTHPÁL TAMÁS

Májusi rendezvények

- **Május 1–3. (szombat–hétfő):** Hunyadi Mátyás emléktúra. 1. nap: nagyállomás 9 óra – Ördögkeresztúr (28 km). 2. nap: Pusztatopa, Sárdi rét (kockás lilium virágzás), Türe (21 km). 3. nap: Magyargorbó, Köveshegy, Kolozsvár (30 km). Bármelyik napon lehet csatlakozni, vagy kiszállni. Túravezető: Kiss János.
- **Május 1. (szombat):** Majális a Hójában (15 km). Találkozás 9 órakor a Törökvágás tetején, túravezető: Szatmári Béla vagy 9 órakor a 31-es autóbusz Széchenyi téri végállomásán, túravezető: Márton Erzsébet.
- **Május 2. (vasárnap):** Fotótúra Türebén (gyalog 10 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Bagaméri Tibor.
- **Május 5. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.
- **Május 5. (szerda):** Közgyűlés 18 órától az Apáczai-líceumban.
- **Május 8. (szombat):** Jókai teljesítménytúrák 55, 30 és 12 km-es távokon. A Jókai 55 és a Jókai 30/A túra 7.00–7.30 között indul a bükki kempingtől (Silva). A Jókai 30/B túra 10 órakor indul Szindról. A Jókai 12 Várfalváról (községháza) indul 13.00–15.00 között. Főrendező Pál István. Egyéb információk Tóthpál Tamásnál. Kapcsolódó túrák: május 9-én, a Torockó főteréről 8.45 kor induló Torockó 30 és 35-ös túrák, a Pro Patria Túraegylet (Magyarország) szervezésében.
- **Május 8. (szombat):** Autóbuszos kirándulás: Marosvásárhely, Marosszentanna. Indulás 7 órakor a Széchenyi téri Flip elől. Túravezető: Kovácsné Diószegi Zsuzsa.
- **Május 9–15.:** Torockói tábor napi csillagtúrákkal, www.turatars.com Túravezető: Kiss János.
- **Május 9. (vasárnap):** Vonatos kirándulás Nagyváradra az Európa napja alkalmából szervezett Eurofotoart nemzetközi fényképképző megnyitójára. Szervező: Vas Géza.
- **Május 9. (vasárnap):** Az ifjúsági csoport túrája: Sárkány kapu, bedellői cseppkőbarlang (gyalog 16 km, szintkülönbség 600 m). Találkozás 6 órakor a 3-as troli Széchenyi téri megállójában. Túravezető: László Györgyi.
- **Május 9. (vasárnap):** Mikrobuszos kirándulás: Borosbocsárd, Kecskő. Indulás 7 órakor a Széchenyi téri Flip elől. Túravezető: Vlád Pál.
- **Május 9. (vasárnap):** Görbe túra (10 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor.
- **Május 12. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.
- **Május 11. (kedd):** Az EKE napja alkalmából az EKEArt 3 vándor fényképképző megnyitója 17 órakor a Magyar Opera emeleti előcsarnokában. Szervező: Ferenczi Júlia.
- **Május 15–16. (szombat–vasárnap):** Mikrobuszos kirándulás Biharfüredre és környékének vízeséseihez. Indulás 7 órakor a Széchenyi téri Flip elől. Túravezető: Pálczer János.
- **Május 15. (szombat):** Fotótúra a Bükkben (gyalog 6 km). Találkozás 8.30 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor.
- **Május 16. (vasárnap):** Hunyadi Mátyás jelvénytulajdonos túra: Hegyes hegy (15 km). Találkozás 9 órakor a 31-es autóbusz Széchenyi téri végállomásán. Túravezető: Feischmidt János.
- **Május 16. (vasárnap):** Séta a Bükkben (10 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor.
- **Május 19. (szerda):** Túravezetők tanácskozása 17 órától a székházban.
- **Május 19. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.
- **Május 20–23. (csütörtök–vasárnap):** Személygépkocsis kirándulás a csíksomlyói búcsúra és a gyimesvölgyi ezeréves határhoz (Rákóczi vár). Szervező: Vas Géza.
- **Május 22. (szombat):** Mikesi tó (24 km). Találkozás 9 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.
- **Május 23. (vasárnap):** Mikrobuszos kirándulás a negrileasai nárciszrétre. Indulás 7 órakor a Széchenyi téri Flip elől. Túravezető: Vlád Pál.
- **Május 23. (vasárnap):** Pünkösdi Vistában (gyalog 20 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Márton Erzsébet.
- **Május 26. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.
- **Május 28–30. (péntek–vasárnap):** Autóbuszos kirándulás Máramarosba, kisvasúttal a Vas-ér völgybe. Indulás 6 órakor a Széchenyi téri Flip elől. Túravezető: Szabó István.
- **Május 29. (szombat):** Bácsitorok, Bongár kút, Hajtás völgy (16 km). Találkozás 9 órakor a 31-es autóbusz Széchenyi téri végállomásán. Túravezető: Szakács Éva.
- **Május 30. (vasárnap):** A Szent János-kút felavatásának 80. évfordulója (10 km). Találkozás 9 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Szatmári Béla.
- **Június 2. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.
- **Június 2. (szerda):** Közgyűlés az Apáczai-líceumban.
- Szolgálatos napok a székházban: hétfőn és szerdán 17-18 óra, kedden 11–13 óra között.
- EKE fotóklub: minden kedden 17 órától a székházban.
- Könyvtár: minden csütörtökön 17–18 óra között a székházban.
- Rendezvényeinkre minden érdeklődőt szeretettel várunk!